

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора
Коляди Наталії Миколаївни
на дисертацію Балануци Олександра Олександровича
«Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх
дипломатів як інтелектуального ресурсу держави»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

В умовах кардинальних суспільних змін молодь виступає основним носієм інтелектуального потенціалу суспільства, інтелектуального ресурсу держави, що має значну соціальну і професійну перспективу.

В означеному контексті набуває актуальності розробка нових інституціональних моделей професійної підготовки кадрів відповідно до нових реалій, перспектив інституційного, суспільно-політичного й науково-технічного розвитку держав, у тому числі й України.

Доцільність репрезентованого дисертаційного дослідження не викликає сумніву, оскільки, за словами дисертанта, завдання сучасної української системи освіти в цілому та дипломатичної освіти зокрема – зрощення нової формації політиків, дипломатів; підготовка специфічних кадрів, які мають часом контактувати з дипломатами інших країн, які традиційно належать до елітарних кіл і мають блискучу освіту; формування особистості, яка б гідно відстоювала інтереси країни та представляла її на міжнародній арені.

Означене вище є суголосним із провідною ідеєю дослідження – положенням про те, що цілісний та динамічний освітній процес професійної підготовки майбутніх дипломатів у закладах вищої освіти є соціально зумовленим, педагогічно і професійно детермінованим, враховуючим сучасні процеси побудови суспільства знань, розвитку системи неперервної освіти, вітчизняний та зарубіжний досвід підготовки фахівців міжнародної галузі.

Водночас, недостатнє дослідження вітчизняною педагогічною наукою означеної наукової проблеми, а також переконливе обґрунтування автором доцільності обраного напрямку дослідження та наявних суперечностей у площині дослідження теорії і практики професійної підготовки майбутніх дипломатів дозволяють констатувати важливість та актуальність теми дисертаційного дослідження.

Викладені аргументи засвідчують, на нашу думку, актуальність і суспільну затребуваність дисертаційного дослідження О. О. Балануци, предметом якого обрано теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх дипломатів як інтелектуального ресурсу держави.

Дисертація виконана відповідно до науково-дослідної теми кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині кафедра педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка) «Соціально-професійне становлення особистості» (реєстраційний № 0116U003481).

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 5 від 26.12.2012 р.) та уточнено вченою радою Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 6 від 28.12.2020 р.).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті проведеного дослідження дисертантом:

- здійснено теоретичний аналіз розробленості наукової проблеми та понятійно-термінологічного апарату дослідження;
- проаналізовано методологічні підходи професійної підготовки майбутніх дипломатів;
- з'ясовано стан професійної підготовки майбутніх дипломатів у системі неперервної освіти;
- виявлено особливості професійної підготовки майбутніх дипломатів в

умовах глобалізаційних процесів;

– розроблено модель професійної підготовки майбутніх дипломатів та запровадити педагогічні умови її реалізації;

– визначено критерії, показники та рівні готовності майбутніх дипломатів до професійної діяльності;

– здійснено науково-методичну рефлексію результатів дослідно-експериментальної роботи.

Нові факти, одержані здобувачем. У дослідженні вперше цілісно досліджено проблему професійної підготовки майбутніх дипломатів як інтелектуального ресурсу держави, зокрема: теоретично обґрунтовано науково-теоретичні та концептуальні засади професійної підготовки майбутніх дипломатів; розроблено та експериментально перевірено модель професійної підготовки майбутніх дипломатів як єдність взаємообумовлених елементів, охоплених причинно-наслідковими зв'язками та зв'язками координування, складниками якої визначено цільовий (відображає мету професійної підготовки майбутніх дипломатів, визначену відповідно до соціального замовлення на підготовку висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців у галузі міжнародних відносин, формування професійної еліти, підготовка дипломатів нової формації), змістовний (охоплює характеристики професійної готовності (сформованість професійної свідомості, мотивів досягнень у професії, спрямованість на реалізацію професійного ідеалу у відповідних соціальних умовах, професійну компетентність та працездатність), теоретико-практичні передумови, принципи професійної підготовки майбутніх дипломатів (науковості та доступності, систематичності й послідовності, зв'язку теорії з практикою, свідомості й активності, ініціативності та самостійності, індивідуалізації та диференціації), технологічний (презентує педагогічні умови: розвиток професійної ідентичності майбутніх дипломатів, реалізація знаково-контекстного навчання засобами інформаційних технологій, застосування інтерактивних технологій в знаково-контекстному навчанні), оцінний

(містить критерії готовності майбутніх дипломатів до професійної діяльності (рівень розумового розвитку, ставлення до навчання, прагнення опанувати різні способи пізнання, мобілізація вольових зусиль для подолання труднощів у навчанні та досягнення поставленої мети) з відповідними показниками рівнів сформованості зазначеної готовності – низький, середній, високий), результативний (відображає сформованість готовності майбутніх дипломатів до професійної діяльності у відповідності до соціального замовлення); визначено сутність понять «професійна підготовка майбутніх дипломатів», «готовність майбутніх дипломатів до професійної діяльності».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Основні наукові положення, концептуальні, методологічні підходи, висновки, презентовані у дисертації О. О. Балануци, достатньою мірою обґрунтовані, базуються на аналізі праць вітчизняних і зарубіжних учених. Автором логічно сформульовано структурні компоненти: мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, які відповідають темі дисертації.

Досягненню сформульованої в роботі мети сприяв ретельний аналіз теоретико-методологічних основ та джерельної бази дослідження. Дисертант багато уваги приділив аналізу й уточненню базових понять дослідження: уточнено зміст понять «підготовка», «професійна підготовка», «майбутні дипломати», «професійна компетентність майбутніх дипломатів». Дисертантом удосконалено форми, методи, засоби та технології професійної підготовки майбутніх дипломатів, спрямовані на підвищення ефективності даного процесу; методику та інструментарій діагностики готовності до професійної діяльності майбутніх дипломатів.

Заслужують на увагу в теоретико-методичному та концептуально-методологічному аспекті результати наукового дослідження, які набули подальшого розвитку: методологічні підходи і принципи професійної підготовки майбутніх дипломатів; характеристика вітчизняного і зарубіжного

досвіду професійної підготовки майбутніх дипломатів у закладах вищої освіти.

Методологічну основу дослідження становлять фундаментальні філософські ідеї і положення про взаємозв'язок, взаємозумовленість і цілісність явищ і процесів об'єктивної дійсності; про особистість як суб'єкта діяльності та відносин, про системність формування особистості, про взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх факторів її розвитку; філософських концепцій освіти, а також відбиває взаємозв'язок і взаємодію різних підходів загальнонаукової й конкретнонаукової методології до вивчення порушеної проблеми, а саме: парадигмального, системного, синергетичного, культурологічного, аксіологічного, акмеологічного, компетентнісного, діяльнісного, особистісно-орієнтованого.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною методологічною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць, і загалом не викликає сумніву.

Аналіз тексту дисертації О. О. Балануци, реферату та змісту публікацій дисертанта дають змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених автором результатів.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота О. О. Балануци містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему.

Варто вказати на достатню апробацію й географію впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес закладів вищої освіти: Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка (довідка № 515 від 15.02.2022 р.), Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 01-10/245 від 27.04.2022 р.), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

(довідка №01-23/56 від 27.04.2022 р.), Західноукраїнського національного університету (довідка № 126-31/670 від 28.04.2022 р.), Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (довідка № 06.05-01-460 від 11.05.2022 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Не викликає сумнівів і практичне значення одержаних результатів. Фактологічний матеріал, теоретичні та практичні положення й науково обґрунтовані висновки дослідження можуть бути використані для визначення стратегічних орієнтирів у професійній підготовці майбутніх дипломатів. Розроблені теоретичні і методичні матеріали дослідження доцільно використовувати в освітньому процесі ЗВО України, у яких здійснюється професійна підготовка майбутніх фахівців у галузі міжнародних відносин, а також у системі неперервної освіти фахівців дипломатичної служби з метою зростання їхнього професійного потенціалу. Матеріали дослідження можуть бути використані в процесі розробки освітніх стандартів й освітніх програм із професійної підготовки фахівців-міжнародників, для створення та впровадження в освітній процес закладів вищої освіти нових освітніх компонентів навчально-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх дипломатів; для розширення та оновлення змісту навчальних курсів «Дипломатичний протокол та етикет», «Дипломатична служба та теорія переговорів», «Економічна дипломатія», «Історія дипломатії», «Публічна дипломатія», «Сучасна дипломатична система та особливості організації консульської служби», «Сучасні інформаційні технології» тощо; для розроблення спецкурсів, курсів за вибором студентів, спецсемінарів, підручників, навчальних посібників; для організації виробничої практики; проведенні наукових досліджень з означеної проблематики.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Структура представленої дисертації науково виражена й логічно вибудована. Аналіз дисертації та її завершеності свідчить про те, що зміст дисертаційного дослідження О. О. Балануци відповідає меті й поставленим завданням, складається зі

вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (437 найменувань, із них 43 – іноземною мовою), 8 додатків. Загальний обсяг роботи – 607 сторінок, із них 388 сторінок основного тексту. Робота містить 16 таблиць та 19 рисунків.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами і темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; обґрунтовано концептуальні, методологічні та теоретичні засади дослідження; сформульовано гіпотезу; окреслено методи дослідження; визначено експериментальну базу; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів та подано відомості про впровадження результатів наукового пошуку; схарактеризовано особистий внесок автора у роботах, опублікованих у співавторстві; подано відомості про апробацію результатів дослідження; наведено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – «Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх дипломатів як інтелектуального ресурсу держави» – з'ясовано ступінь дослідження порушеної проблеми в сучасному науковому дискурсі; визначено термінологічне поле дослідження та методологічні підходи до підготовки майбутніх дипломатів; наведено результати аналізу досвіду підготовки дипломатів у вітчизняних і зарубіжних закладах освіти.

За результатами теоретичного аналізу наукових праць щодо проблеми професійної підготовки майбутніх дипломатів з'ясовано, що цей важливий компонент системи вищої професійної освіти України не отримав належного наукового осмислення з боку вітчизняних учених, питання професійної підготовки майбутніх дипломатів як інтелектуального ресурсу держави ще не достатньо опрацьовані в педагогічних розвідках.

На основі аналізу наукових праць висвітлено основні підходи до визначення понять: «підготовка», «професійна підготовка», «майбутні дипломати», «професійна підготовка майбутніх дипломатів», «готовність майбутніх дипломатів до професійної діяльності», «професійна

компетентність майбутніх дипломатів». Це уможливило уточнення ключових понять дослідження.

З'ясовано, що провідне місце серед модернізаційних змін у світовій та українській практиці, освітній парадигмі посідають оновлені еталони змісту і форм вищої освіти й навчання дипломатів, орієнтовані на створення моделі якісної підготовки фахівців на основі стандартів компетентності. Поряд із позитивними зрушеннями в підготовці дипломатів в Україні залишаються нерозв'язаними питання формування нової парадигми професійної підготовки дипломатів, яка ґрунтується на використанні найкращих освітніх здобутків України і світу.

У другому розділі – «Організація професійної підготовки майбутніх дипломатів у закладах вищої освіти в умовах глобалізаційних процесів» – виявлено особливості професійної підготовки майбутніх дипломатів в умовах глобалізаційних процесів; визначено принципи, зміст, методи та форми професійної підготовки майбутніх дипломатів; розкрито проблему професійної компетентності майбутніх дипломатів у наукових дослідженнях.

Особистість фахівця в галузі міжнародних відносин повинна вирізняти чіткість цілей і соціально значущих ціннісних орієнтацій, творче ставлення до справи, прагненням до високої продуктивності праці, до неперервного саморозвитку. Чітке уявлення майбутнього дипломата про своє професійне майбутнє, уміння вибудовувати свій професійно-освітній простір на різних етапах професійного становлення та готовність реалізуватися в ньому фактично є діагностованим результатом саморозвитку особистості в період професійної підготовки. Саморозвиток майбутнього дипломата сприяє високому рівню самовдосконалення та самореалізації в майбутній професійній діяльності. Об'єктивна реальність спонукає приділяти більше уваги розвиткові в майбутніх дипломатів здатності до здійснення функцій самоконтролю, саморегуляції та самоствердження в професійній діяльності.

До сучасних вимог, що висувуються до майбутніх дипломатів, дисертант відносить не тільки стресостійкість у кризових ситуаціях,

здатність працювати в команді, а й наявність високого рівня толерантності. Формування й розвиток толерантності як стійкої ціннісно-сміслової установки відбувається на особистісно-світоглядній основі шляхом усвідомлення й прийняття людиною складності, багатовимірності як самої життєвої реальності, так і варіативності її сприйняття, розуміння й оцінювання різними людьми, а також відносності і суб'єктивності власних уявлень і своєї картини світу; за допомогою формування емоційної стійкості до неприємних емоцій і переживань при розходженні думок і зіткненні з відмінностями; за рахунок застосування знання особливостей здійснення толерантних міжособистісних і міжкультурних комунікацій.

Автором виокремлено основні причинно-наслідкові зв'язки, притаманні системі підготовки майбутніх дипломатів: цілі, структура та зміст професійної діяльності, сучасні та прогностичні тенденції розвитку дипломатичної діяльності зумовлюють цілі, принципи, зміст професійної освіти, методи, форми організації та засоби підготовки майбутніх дипломатів; набуття майбутнім дипломатом ділових та особистісних якостей стимулює розвиток професійної діяльності, а її якісно новий рівень, у свою чергу, призводить до подальшого особистісного розвитку; діалектика наукового пізнання є такою, що чим більше людина заглиблюється в предмет вивчення, тим необхіднішими для неї стають міждисциплінарні знання з найрізноманітніших галузей науки.

У третьому розділі – «Моделювання процесу професійної підготовки майбутніх дипломатів» – розроблено модель особистості дипломата; спроектовано модель професійної підготовки майбутніх дипломатів.

В основу дослідження покладено теорію знаково-контекстного навчання – це навчання, у якому динамічно моделюється предметний і соціальний зміст професійної діяльності й у такий спосіб забезпечуються умови трансформації навчальної діяльності студента у професійну діяльність фахівця.

Проведене дослідження дозволило автору обґрунтувати сутність процесу реалізації знаково-контекстного навчання у професійній підготовці майбутніх дипломатів, що є відтворенням реальних ситуацій професійної діяльності або фрагментів дипломатичної праці в різних видах навчальних занять.

Для реалізації знаково-контекстного навчання дисертантом розроблено модель професійної підготовки майбутніх дипломатів, що складається з цільового, змістового, технологічного, оцінно-результативного блоків, пов'язаних функціональними зв'язками

У четвертому розділі – «Педагогічні умови реалізації моделі професійної підготовки майбутніх дипломатів» – запроваджено педагогічні умови реалізації моделі професійної підготовки майбутніх дипломатів: розвиток професійної ідентичності майбутніх дипломатів, реалізації знаково-контекстного навчання засобами інформаційних технологій, застосування інтерактивних технологій в знаково-контекстному навчанні. Ефективність запровадження педагогічних умов забезпечувалася відповідними методами, формами, засобами навчання і виховання майбутніх дипломатів: проблемне і проєктне навчання, мультимедійні технології, дискусії, рольові, ділові, комп'ютерні ігри, тренінги, кейс-технології, проєктування професійної діяльності, студентські науково-практичні конференції тощо.

У п'ятому розділі – «Дослідно-експериментальна робота з визначення ефективності процесу професійної підготовки майбутніх дипломатів» – визначено та впроваджено методику і зміст дослідно-експериментальної роботи, проведено якісний і кількісний аналіз ефективності процесу професійної підготовки майбутніх дипломатів.

Для забезпечення принципу систематичності діагностування, в процесі реалізації формувального експерименту автором здійснено діагностування та фіксація якісних змін у розвитку готовності до професійної діяльності під час поетапного впровадження запропонованих напрямів формування цієї характеристики.

Отже, дисертаційна робота О. О. Балануци за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням, спрямованим на наукове обґрунтування теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутніх дипломатів; розроблення й експериментальну перевірку ефективності моделі підготовки майбутніх дипломатів як інтелектуального ресурсу держави.

Узагальнення отриманих результатів підтвердило досягнення мети та успішне виконання завдань дисертаційного дослідження, що має новизну і загальнонаціональне значення.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. В цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. У вступі при визначенні актуальності наукової проблеми, на нашу думку, потребує підсилення потреба обґрунтування теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутніх дипломатів у контексті розвитку нових педагогічних технологій та недостатнім використанням їх у освітньому процесі.

2. Відповідно до другого завдання дослідження автором здійснено теоретичний аналіз розробленості наукової проблеми. Проведений у підрозділі 1.1 «Професійна підготовка майбутніх дипломатів в Україні в рецепції сучасних учених» теоретичний аналіз наукових праць повною мірою відображає проблематику теми дисертаційного дослідження. Однак, робота мала б ширші перспективи щодо практичного застосування, якби автор більше сконцентрувався на прикладних аспектах підготовки майбутніх дипломатів у рецепції сучасних досліджень.

3. У підрозділі 1.4 дисертації «Становлення та розвиток неперервної професійної підготовки дипломатів в Україні та за кордоном» автором обґрунтовано вибір зарубіжних країн, обраних для аналізу професійної підготовки майбутніх дипломатів. Вважаємо, що доцільно було б ширше висвітлити зарубіжний досвід щодо підготовки дипломатів, зокрема провідних країн Азії (Японії, Південної Кореї, Сінгапуру) та розкрити

можливі шляхи його імплементації в освітній процес українських закладів вищої освіти.

4. Досліджуючи процес професійної підготовки майбутніх дипломатів, було б доречно, особливо в контексті нинішніх реалій, розглянути освітньо-виховні можливості організації самостійної роботи студентів закладів вищої освіти в умовах дистанційного навчання.

5. Дисертаційне дослідження має наукову новизну і загальнонаціональне значення. Тому перспективним напрямом подальшої роботи є узагальнення з метою практичного упровадження рекомендацій щодо професійної підготовки майбутніх дипломатів як фахівців у галузі міжнародних відносин на загальнодержавному, регіональному та локальному рівнях.

Проте висловлені зауваження не впливають на позитивне враження від дисертації в цілому та не знижують її цінність.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових працях. Результати дисертаційної роботи висвітлено в 40 наукових працях (з них 31 – одноосібна): 27 відображають основні результати дослідження (з них 17 статей у наукових виданнях, внесених до Переліку наукових фахових видань України, 1 монографія, 9 статей у закордонних наукових виданнях (з них 5 статей в наукових виданнях, що входять до бази Web of Science Core Collection); публікації, які додатково відображають наукові результати докторської дисертації: 1 навчальний посібник, 10 тез у матеріалах науково-практичних конференцій; 2 публікації в інших виданнях.

На основі аналізу змісту публікацій О. О. Балануци можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

Ідентичність змісту реферату й основних положень дисертації.

Структурна побудова, зміст, висновки, що викладені в рефераті, повністю відображають основні положення дисертації.

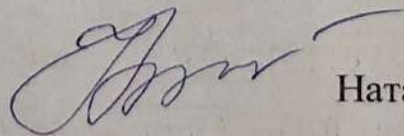
Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації. Дисертацію викладено українською мовою. Структура дисертації та стиль її подання

відповідають чинним вимогам. У тексті дисертації відсутні текстові запозичення без посилання на джерело (звіт про перевірку Unicheck).

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту. Зміст дисертаційної роботи відповідає предметній області спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук». Аналіз дисертації, реферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх дипломатів як інтелектуального ресурсу держави» є самостійною, завершеною науковою роботою, відповідає пп. 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів»), а її автор Балануца Олександр Олександрович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент –
професор кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини,
доктор педагогічних наук, професор

Наталія КОЛЯДА

Ректор

25.04.2023 р.

Олександр БЕЗЛЮДНИЙ